

УДК 316.6.

ЧОЛОВІЧА ГОМОСЕКСУАЛЬНІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТЕРЕОТИПІВ ТА УСТАНОВОК ЖИТЕЛІВ МІСТА ЛЬВОВА (2007–2008 рр.)

О.Р. Борачок

Львівський національний університет ім. І. Франка
oliaborachok@rambler.ru

У статті в рамках соціокультурного підходу проведено компаративний аналіз стереотипів та установок щодо феномена чоловічої гомосексуальності, які присутні в середовищі трьох статево-вікових груп населення міста Львова (“молодь”, “середній вік”, “старший вік”). Автор дає власні визначення понять “чоловіча гомосексуальність” та “чоловік-гомосексуал”, а також робить висновки та окреслює перспективи ставлення до феномена чоловічої гомосексуальності.

Ключові слова: чоловіча гомосексуальність, чоловік-гомосексуал, стереотипи, установки, статево-вікові групи, компаративний аналіз, соціокультурний підхід.

До розпаду СРСР тема альтернативної сексуальності була табуована, а отже, закрита для дослідження. Тому проблема чоловічої гомосексуальності на території сучасної України (особливо у західному регіоні) є маловивченою, найперше на емпіричному рівні. Оскільки йдеться про достатньо велику групу населення, то треба визнати таку ситуацію важливою соціальною проблемою. Цю проблему вивчають здебільшого представники громадських організацій та соціальних служб, проте фахових наукових досліджень на разі існує недостатньо. Все це зумовлює теоретико-практичну актуальність обраної теми. Мета цієї статті – проаналізувати та порівняти найтипівші стереотипи й установки стосовно чоловіків-гомосексуалів, що існують в середовищі трьох статево-гендерних категорій населення міста Львова. Одне із головних завдань статті – здійснення компаративного аналізу ставлення сучасної львівської молоді, львів’ян середнього та старшого віку до феномена чоловічої гомосексуальності в межах соціокультурного підходу. Найбільше нас цікавить питання про спільні та відмінні риси в стереотипах і установках представників трьох статево-вікових груп. Крім того, ми пропонуємо авторське визначення понять “чоловіча гомосексуальність” та “чоловік-гомосексуал”.

Під чоловічою гомосексуальністю (далі ЧГ) ми розуміємо альтернативний прояв індивідуальності у сексуально-інтимній сфері. ЧГ – це соціокультурний феномен, який включає в себе три основні складники: 1) альтернативу в сексуальній практиці, яка передбачає добровільний статевий контакт між представниками чоловічої статі з метою отримання найвищого рівня психофізичного задоволення; 2) зацікавленість одного представника чоловічої

статі тілом та статевими органами іншого чоловіка, що супроводжується еротичними думками і бажаннями, тобто статевим потягом до особи власної статі; 3) ідентифікація себе як представника гомосексуальної орієнтації; 4) відповідний стиль життя. З нашого погляду, чоловік-гомосексуал (далі ч-г) – це особа чоловічої статі, яка відчуває сильний емоційно-романтичний та еротично-сексуальний потяг не до жінки, а до чоловіка, з яким на добровільній основі здійснює статевий акт і при цьому визнає себе гомосексуалом та веде відповідний стиль життя.

Ми вважаємо, що ЧГ за своїми ознаками і характером є складним соціокультурним явищем. Одним із способів вивчення цього феномена є соціокультурна парадигма. Специфіка соціологічного варіанта соціокультурного підходу полягає в аналізі суспільних феноменів крізь призму співвідношення соціальності і культури в його конкретно-історичних формах. Соціологи трактують цю єдність в різні способи. В надрах соціологічного варіанта соціокультурного підходу виділяють декілька версій розгляду співвідношення соціального та культурного. Ми фокусуємо увагу на версії О. Ахієзера та М. Лапіна, згідно з якою дослідницький акцент робимо на з'ясуванні мінливого співвідношення між соціальним та культурним в соціумах трьох історичних типів: традиційному, індустріальному, постіндустріальному [16]. Соціокультурне, з нашого погляду, відображається у соціальних відносинах між різними суб'єктами суспільного життя, в поведінкових моделях та соціальних установках стосовно феномену ЧГ, в сукупності цінностей, норм, стереотипів, якими володіють соціальні актори (львів'яни). Треба констатувати складність та умовність розмежування соціальної та культурної складових, їхнього переплетеного історичного процесу розвитку загалом, особливо в питанні сексуальної орієнтації. Співвідношення соціального та культурного аспектів ставлення до ч-г має конкретно-історичний характер і є відмінним у трьох типах суспільств. Ми вважаємо, що прикладом домінування культурного у трактуванні ЧГ певною мірою можуть бути такі традиційні суспільства, як Стародавня Греція та Стародавня Японія, де чоловіча гомосексуальність була важливим культурним елементом і ознакою розвитку цивілізації [6]. Однак це приклад здебільшого елітарної культури. Проте в такого типу соціумах верства еліти була доволі нечисленною, тому у ставленні до ЧГ ми не можемо упевнено зараховувати ці країни до домінування культурного над соціальним. Прикладом домінування соціального над культурним в інтерпретації гомосексуальної орієнтації (в модерному соціумі), з нашого погляду, були такі тоталітарні країни, як Радянський Союз та нацистська Німеччина, в яких питання сексуальності суворо регламентувалося пануючими ідеологічними канонами комуністичної та націонал-соціалістичної партій. У цих антидемократичних соціумах ч-г піддавалися соціальній дискримінації та публічній дифамації, у ставленні до згаданого феномену превалював "соціальний гнів" [6]. Іншим важливим моментом є те, що соціокультурна теорія О. Ахієзера стосується передусім реалій Росії (а, отже,

великою мірою і України), де міра синтезу культури і соціальних відносин упродовж майже усієї історії була зміщена від культури до соціальності [17]; ми маємо можливість спостерігати це на прикладі ставлення до ЧГ. Отже, в Росії майже на всіх етапах її історії соціальні відносини завжди відігравали панівну роль. Оскільки Україна довгий час була частиною СРСР, то великою мірою дублювала його ідеологію. Однак у сучасному соціумі спостерігаємо тенденцію виходу культурних факторів на провідні позиції. Тому ми робимо акцент саме на культурних чинниках ставлення до ч-г, зокрема у питаннях сексуальної культури. І. Кон виділив такі компоненти сексуальної культури: 1) сексуальний символізм (знаки і символи, в яких осмислюється сексуальність) – стереотипи; 2) установки і ціннісні орієнтації, в світлі яких люди оцінюють і конструюють свою сексуальну поведінку; 3) соціальні інститути, в рамках яких протікає і якими регулюється сексуальне життя; 4) обряди і звичаї; 5) структури і форми типових сексуальних практик; 6) норми, що регулюють сексуальну поведінку [8, с. 16].

Подальшим нашим кроком буде ознайомлення із найтипівішими стереотипами стосовно ч-г, що характерні для львівського населення. *Стереотип* – це схематичне уявлення про певний соціальний об'єкт, що володіє великою стійкістю. Базис для стереотипів – нестача інформації, що призводить до фіксації випадкових ознак об'єкта. Стереотипи тісно пов'язані з емоційною стороною сприйняття, вони можуть викликати як позитивні, так і негативні емоції. Стереотипи формують основу для упередження [4, 15, 11], для негативних установок щодо конкретного індивіда. Стереотипність полягає в тому, що складне індивідуальне явище механічно підставляють під загальну формулу, яка адекватно або неадекватно характеризує рід таких явищ. Стереотип акумулює стандартизований колективний досвід, що індивід отримує в процесі соціалізації та спілкування. Стереотипи допомагають орієнтуватися в житті, певним чином спрямовувати свою поведінку [7]. З нашого погляду, стереотипи можуть формуватися на двох рівнях: когнітивному та емотивному; їх можна назвати стереотипами сприйняття та інтерпретації. На когнітивному рівні уявлення певної групи чи окремої особи передається з покоління в покоління, що зумовлює стійкість такого стереотипу. Стереотип, сформований на когнітивному рівні – це продукт колективної пам'яті певного народу, а не продукт власного досвіду. На емотивному рівні основою для стереотипу слугує обмежена кількість знань про певний об'єкт, що формується в окремої особи у процесі синтезу власного досвіду та емоцій. Порівняно з когнітивним, емотивний компонент відзначається нестабільністю. Отже, когнітивний стереотип ґрунтується на теоретичному знанні, а емотивний – на почуттях. “Згідно з соціокультурною теорією формування стереотипів, вони є глибоко вкоріненими у культурі... формуються, репродукуються і передаються всіма можливими соціокультурними шляхами: через соціалізацію в сім'ї та школі, культурні традиції спілкування з друзями... тощо” [12, с. 270]. Отже, стереотип – це образ, полярний за знаком оцінки, жорстко фіксований, не припускає сумніву в його істинності [10].

Найтиповіші стереотипи стосовно ч-г, виявлені під час інтерв'ювання львів'ян трьох статево-вікових груп

<i>Молодь (18–34 роки)</i>	<i>Середній вік (35–55 років)</i>	<i>Старший вік (56–75 років)</i>
<p><u>ЧГ – це особи з психічними відхиленнями</u>: “...Вони – психічно хворі люди тому, що неприродним шляхом займаються любов'ю” (чоловік, 34 роки);</p> <p>фемінінність ЧГ: “...Довге світле волосся або африканські косички; багато аксесуарів...” (жінка, 24 роки); “...Гомосексуалісти – це не чоловіки, вони поводяться як жінки... в них переважно слабкий характер..., їх можна віднести до слабкої статі” (чоловік, 20 років); “... З плавнішими рухами, такими більш жіночими” (жінка, 28 років); “... Волосся красять...; голос підрастичний: букви затягують, шепелявлять...; такі плавніє движения жіночі, вдівають в яркі кольора” (чоловік, 25 років);</p> <p>ЧГ – основні винуватці в процесі розповсюдження хвороб, що реалізуються статевим шляхом:</p>	<p><u>Фемінінність ЧГ</u>: “... Вони такі більш педантичні, в загальному вигляд в них більш ... манірний...” (жінка, 49 років); “Манера ходи така ніжненька, як в дівчини, трошки ніжніше одіваються...” (чоловік, 47 років);</p> <p>ч-г – це представники творчих та “жіночих” професій: “...Ближче до творчих професій..., є дуже багато в освіті..., серед акторів..., там, де більше жіночніша професія...” (жінка, 49 років); “... Серед особистостей творчих, серед особистостей, які мають специфічні контакти з жінками, серед танцівників, які постійно мають в руках жіноче тіло, серед лікарів певних професій, серед художників, письменників...” (чоловік, 55 років);</p> <p>ЧГ – це відхилення від сімейної норми; - стосунки між гомосексуальними чоловіками відзначаються нетривкістю:</p>	<p><u>ЧГ – це відхилення від сімейної норми</u>: “Сім'я, яку створюють два чоловіка – нездорова сім'я! Нормальна сім'я продовжує свій рід” (чоловік, 61 рік);</p> <p>ЧГ – це гріх: “... Гомосексуалізм, з точки зору християнської релігії – то є гріховне” (жінка, 70 років); “...Він (гомосексуал) сатані віддає душу!... То великий Божий гріх..., Господь карає за такі гріхи...” (чоловік, 66 років); “...Думаю, що то є розпуста велика, то є гріх” (жінка, 75 років);</p> <p>ЧГ – це психічне відхилення: “... Якщо вже мужчина з мужчиною, то в нього... щось з головою” (жінка, 61 рік); “...Здурів той чоловік!” (чоловік, 66 років);</p> <p>ЧГ – це збочення:</p>

<p>“... Саме чоловіки-гомосексуалісти є одним з найбільших переносників венеричних хворіб, адже вони займаються сексом без презерватива, вони більше турбуються питанням пошуку партнера, ніж безпечного сексу...” (жінка, 21 рік);</p> <p>“...Науковці стверджують, що СНІД набагато швидше передається через нетрадиційний спосіб, тобто гомосексуальний” (чоловік, 27 років);</p> <p><u>ЧГ – це в основному представники творчих та “жіночих” професій:</u> “...В творчості зелене світло таким людям,... якщо йдеться про театр, кіно, мистецтво...” (жінка, 28 років);</p> <p>“...Найслабше вони будуть проявляти себе в чоловічих професіях, в яких потрібна чоловіча сила” (чоловік, 27 років);</p>	<p>“...То така сфера, що вони (стосунки) надовго не зберігаються...” (чоловік, 47 років);</p> <p><u>ЧГ відіграють певну роль в процесі розповсюдження хвороб,</u> що передаються статевим шляхом, але не ключову: “... Хвороби статевим шляхом передаються не обов’язково гомосексуалістами...” (жінка, 36 років);</p> <p>незначною мірою ЧГ – <u>це гріх;</u> <u>певною мірою ч-г – це особи з психічними відхиленнями:</u> “... Ці люди мають психічні відхилення, можливо, вони не є психічно хворі, але певне відхилення в них є...” (чоловік, 44 роки);</p> <p>“... Я не можу сказати, що то є психічне захворювання..., то є, скоріше, вроджене психічне відхилення...” (жінка, 54 роки);</p> <p>“... Не знаю чи є захворюванням, але зв’язок з якимись психічними відхиленнями, напевно, є” (чоловік, 39 років).</p>	<p>“До слова “гомосексуалізм” я можу застосувати таке означення як збочення ... так вважалося за часів моєї молодості в СРСР” (чоловік, 61 рік);</p> <p>незначною мірою <u>присутній стереотип щодо фемінінності ЧГ:</u> “Я так думаю, вони – стараються... і манікюр завжди держати..., більш себе так жіночніше ведуть...” (жінка, 56 років);</p> <p>ЧГ – це явище, характерне виключно для молодіжного <u>середовища:</u> “...Перше такого не було в моді, скільки я живу, я щось ніколи такого не знала, взагалі не було такого, то вже тепер молоді тим займаються..., може, для них то добре, а для мене – погано..., тепер молодь дуже розбалувана...” (жінка, 75 років);</p>
--	---	--

<p><u>ЧГ</u> – це відхилення від сексуальної норми; <u>ЧГ</u> – це відхилення від сімейної норми. “Є чоловік, є жінка, а як два чоловіка починають собі гнати..., то ненормально” (чоловік, 25 років); “Кожна людина має мати нормальну сім’ю, про когось піктуватися, а він (ч-з) тільки думає про свої сексуальні потреби” (жінка, 30 років); <u>ЧГ</u> – це свого роду збочення: “Людина хоче займатися сексом неприродним шляхом, а це вже є нездорово, це вже є якесь збоченство” (чоловік, 27 років).</p>		<p><i>Перше такого не було в моді, скільки я живу, я шось ніколи такого не знала, взагалі не було такого, то вже тепер молоді тим займаються..., може, для них то добре, а для мене – погано..., тепер молодь дуже розбалувана...”</i> (жінка, 75 років); “... То появилось, певно, десь в останніх роках, бо за часів Радянського Союзу такого навіть не зустрічалося..., то вже тепер молодьож така пішла...” (чоловік, 66 років). <u>ЧГ</u> – це певною мірою злочин.</p>
---	--	---

Будь-якому акту пізнання, спілкування і праці передують установки. Згідно із І. Коном, установка – це конкретно визначена спрямованість особистості, так званий стан готовності, тенденція до конкретної діяльності, що здатна задовольнити певні потреби людини [7]. Установка – це загальна орієнтація людини на певний соціальний об’єкт, що передують певному вчинку стосовно цього соціального об’єкта [4]. Вона стійка, стабільна та, як правило, несвідома. Установка є для людини свого роду призмою, через яку вона сприймає предмети зовнішнього світу і визначає характер майбутньої поведінки. Тобто традиційно установки розглядають як вироблену на основі досвіду готовність до певної стійкої, послідовної, цілеспрямованої активності [2]. За У. Томасом і Ф. Знанецьким, які запровадили поняття установки в науковий обіг, це суб’єктивна орієнтація індивіда як члена спільноти на певні цінності, які, приписують певні соціально прийнятні способи поведінки [13]. Під соціальною установкою згадані вище науковці розуміли психологічне переживання певним індивідом цінності, значення і сенсу соціального об’єкта, стан свідомості індивіда щодо певної цінності. З соціологічного погляду, установка містить в собі широкий спектр взаємодії особистості і соціального середовища [18, с. 190]. Установки

формується через ідеологічний вплив, виховання, участь в практичному житті, перенесення ціннісного уявлення на предмети за аналогією [13]. Спроба зобразити установки особи як певну цілісну систему містяться в диспозиційній концепції саморегуляції соціальної поведінки, розробленої В. Ядовим [14]. Диспозиція особистості означає схильність особи до певного сприйняття умов діяльності та до певної поведінки в цих умовах. Згідно із В. Ядовим, диспозиції мають такі компоненти: 1) когнітивний (усвідомлення особистістю об'єкта установки на абстрактно-теоретичному рівні); 2) афективний (емоційна оцінка об'єкта); 3) конативний або поведінковий (воля і прагнення до дії, свого роду передділя, скероване на об'єкт) [18]. Перший і другий компоненти ми будемо називати стереотипами сприйняття та інтерпретації.

Значимо, що установка і стереотип тісно пов'язані між собою. Інакше кажучи, в людини існує окрема думка і почуття стосовно певної особи. Якщо ця думка є негативною, то відповідно ставлення до конкретного індивіда відзначається упередженістю, що може стати причиною неадекватної дії стосовно цієї людини.

Нетерпиме ставлення до гомосексуалів тісно пов'язане із явищем гомофобії. *Гомофобія* – це почуття страху чи відрази до гомосексуальних індивідів, упереджене ставлення до осіб через їхню сексуальну орієнтацію. Термін запропонував М. Вейнгберг, вклавши в це поняття широкий спектр оціночних суджень негативного характеру та неадекватних поведінкових актів стосовно геїв [3]. Р. Коннел стверджує, що в сучасному європейському та американському суспільствах домінують все ж гетеросексуальні чоловіки, в той час як щодо ч-г здійснюється процес субординації. Цей процес є сильнішим, ніж культурне таврування гомосексуальності, адже ч-г, попри їхнє бажання, підпорядковані чоловікам з гетеросексуальною орієнтацією через сукупність значних матеріальних засобів, які передбачають політичне та культурне недопущення, культурну ганьбу, вуличне насильство, економічну дискримінацію [5]. Згідно із І. Коном, гомофобія – це соціально-психологічний феномен, “конститууючий принцип гегемонної маскуліності”. Ворожість до ч-г корениться не стільки в індивідуальній, скільки в суспільній психології [6, 7].

Дослідник В. Лагетко підкреслює, що гомофобія – це “... статева ненависть, яка є складовою статевого інстинкту представників однієї статі в сексуальному плані одне до одного...” [9, с.116].

На індивідуальному рівні гомофобія проявляється у формі упереджень, усвідомлених побоювань, страхів та позасвідомих упереджень. Отже, під гомофобною установкою ми розуміємо дії певної особи чи соціальної групи стосовно чоловіків з гомосексуальною орієнтацією. Ця особа чи соціальна група керується виключно своїми емоціями, почуттями та загальними попередньо сформованими позиціями стосовно ч-г, які можуть стати причиною наклепів, переслідувань, бажання знищити представників геїв.

Поштовхом до розвитку фобій стосовно гомосексуалів і формування певного стереотипного бачення слугували перші повідомлення про ВІЛ/СНІД. В середовищі медиків превалювала думка про те, що чоловіки-гомосексуали мають пряме відношення до СНІДу та його розповсюдження. Інакше кажучи, оскільки найбільше заражених ВІЛ/СНІДом та іншими венеричними хворобами виявилось в середовищі гомосексуалів, це створило як в індивідуальній, так і в масовій свідомості переконання про те, що саме статеві зносини ч-г є однією з основних причин поширення цих захворювань [3].

Ми живемо в демократичному українському соціумі, проте гомофобні тенденції ще повністю не втратили свого значення. Така ситуація зумовлена найперше стійкістю стереотипів маскуліності, що побутували в СРСР, а також наявністю пережитків радянського минулого (суворо фіксованих норм та стандартів у сексуальній сфері). Бо, як відомо, в СРСР до явища ЧГ ставились вкрай нетерпимо. При цьому великий вплив на позицію населення має церква, яка інтерпретує альтернативи в сексуальній сфері доволі негативно.

Найтипівіші установки стосовно ч-г, виявлені під час інтерв'ювання львів'ян трьох статево-вікових груп

<i>Молодь (18–34 роки)</i>	<i>Середній вік (35–55 років)</i>	<i>Старший вік (56–75 років)</i>
<u>Гомофобна установка високого рівня прояву щодо небажаності політичної діяльності ч-г:</u> “Лідер партії має бути зразком, на нього дивиться вся Україна і світ, то смішно – політик-гей” (жінка, 21 рік); “...Вони не повинні бути в політиці... вони більш таки в свою користь будуть закони приймати...” (чоловік, 34 роки); “... Вони є дуже вразливі, а політика того не терпить” (жінка, 28 років); “...Який приклад він буде подавати дітям?” (жінка, 30 років);	<u>Гомофобна установка високого рівня прояву проти одруження ч-г та всиновлення гомосексуальною парою дитини:</u> “... 3 точки зору християнської етики ..., має бути чоловік і жінка”; “...Мені не подобається ... дозволити виховувати в такому напрямку дітей, я би це не дозволила ... якщо ми будемо поширювати такі традиції і будемо їм спонукати до того, то наш демографічний стан ще гірший стане...” (жінка, 49 років);	<u>навчить дітей?...”</u> (чоловік, 66 років); <u>гомофобна установка високої сили прояву проти одруження гомосексуалів та всиновлення гомосексуальною парою дитини:</u> “...Для того Бог і створив Адама і Єву, щоб продовжувався людський рід..., хіба можуть два чоловіка виховати нормальну дитину?” (жінка, 56 років);

<p>“...То вже буде занадто, тоді вже чуть не вся держава буде голуба” (чоловік, 25 років); <u>гомофобна установка високої сили прояву</u> щодо неможливості викладацької діяльності ч-г: “Гомосексуалістам не слід навчати в школі та вищих навчальних закладах тому, що дитяча психіка дуже вразлива...” (жінка, 24 роки); “... Кожна дитина хоче брати приклад зі свого вчителя, я не хочу, щоб моя дитина брала приклад із вчителя-гомосексуаліста” (чоловік, 27 років); “... Вчителів мають якось трохи ... ретельніше вибирати ..., неприпустимо, щоби голубі ... викладали і щоби думки не нав'язували дітям...” (чоловік, 25 років); <u>гомофобна установка високої сили прояву проти одруження гомосексуалів та всиновлення</u> гомосексуальною парою дитини: “То вообщє дибілізм..., одруження між двома... голубими – то вже занадто...”</p>	<p>“...Це я розглядаю як забаву, єсть багато людей, які не позбавлені почуття гумору... це несерйозно” (чоловік, 55 років); “... Це ж не є традиційно... вони можуть разом жити, а одружуватися... за християнськими законами заборонено!” (жінка, 36 років); <u>гомофобна установка низького рівня прояву проти педагогічної діяльності ч-г:</u> “...Напевно, би звернувся до керівництва школи, що ж вони творять, це ж робота з дітьми” (чоловік, 44 роки); “Хай веде себе правильно (педагог-гомосексуал), йде по тій лінії, але дитину на свою лінію не тягне...” (чоловік, 47 років); <u>гомофобна установка низької сили прояву проти приятелювання із гомосексуалом:</u> “Я не думаю, що в мене було би спілкування при чаях і при каві..., якщо б це був по роботі – могла б, але щоб якісь дружні стосунки – то тяжко воно” (жінка, 36 років);</p>	<p><u>Гомофобна установка високого рівня прояву проти викладацької діяльності ч-г:</u> “...Заборонив би то, я би був категорично проти, ... чого він “Мужчина з мужчиною живе? То противно, навіть не уявляю собі” (жінка, 75 років); <u>гомофобна установка високого рівня прояву на необхідність лікування ЧГ як хвороби:</u> “...Якби були методи..., потрібно би було лікувати” (жінка, 56 років); “Я так вважаю, що то, певно, така хвороба, яка зв’язана з порушенням гормонального циклу в організмі..., воно повинно лікуватися, бо то є ненормально” (жінка, 70 років); <u>гомофобна установка середньої сили прояву</u> проти дозволу на проведення гомосексуальних зібрань та мітингів: “Воно (гомосексуальні клуби) шось таке незвичне, а я люблю, щоб всьо було звичне!” (чоловік, 58 років);</p>
--	---	---

<p>я щитаю, що то воообще маразм..., може скоро з собаками вже будуть женитися?...” (чоловік, 25 років); “До цього ставлюся негативно... цю дитину можна вважати напівсиротою..., це не є повноцінна сім'я” (жінка, 24 роки); “Шлюби в церкві – то табу, а реєстрування державних шлюбів – це ніби держава спонукає людей до того, щоб вони не вели ненормальний образ життя...; В дитини буде складатись ненормальна уява про світ” (жінка, 28 років); “На такі весілля я ходити не буду навіть..., а дитина ким тоді стане?... То вже збочення!” (чоловік, 34 роки); гомофобна установка високого рівня прояву на примусове лікування: а) <u>психіки гомосексуала</u>; б) <u>хвороб, що передаються статевим шляхом</u>: “... В психлікарню їх треба здавати” (чоловік, 34 роки);</p>	<p><u>позитивна установка</u> середнього рівня і сили прояву на свободу вибору ч-г способу та стилю <u>життя</u>: “Якась орієнтація друга є, в кожного свій смак і як їм подобається, так їм і добре, всі ми люди однакові, просто орієнтація є трошки інакша, це – його вибір!” (чоловік, 47 років); “Вони такі самі члени суспільства, як і ми, кожна людина – вільна” (чоловік, 39 років); “То їхній вибір, це нормальне явище, якщо двоє людей кохають одне одного...” (жінка, 49 років); позитивна установка середнього рівня <u>прояву щодо допустимості гомосексуальних зібрань та мітингів</u>: “Вони мають право на особисте життя” (жінка, 49 років); “Напевно, до того треба ставитися нормально ... раз такі люди є, то вони тож повинні спілкуватися між собою і проводити нормально час...” (жінка, 36 років);</p>	<p><u>гомофобна установка</u> середнього рівня прояву проти приятелювання із ч-г: “Здоровкатися – здоровкався би, то – людина, але спілкуватися чи приятелювати – ні, я би старався обминати його” (чоловік, 71 рік); “Я мушу привітатися з тим чоловіком, але в душі ставлення було би недобре, я би не хотів з ним товаришувати...” (чоловік, 66 років); <u>гомофобна установка</u> низького рівня прояву на можливість трудової діяльності гомосексуала: “Нехай працює, але з умовою, що не буде намагатися пов'язати особисте життя з роботою..., не шукатиме на робочому місці партнерів по ліжку” (чоловік 61 рік); “...Я би задумалася. Тут треба брати до уваги те, як такий працівник вплине на діяльність інших працівників” (жінка, 56 років); “Якби він справлявся зі своїми обов'язками, робив все добре, мав високу кваліфікацію, то тоді нічого протів не маю” (жінка, 61 рік);</p>
---	--	--

<p>“... Це – люди з психічними відхиленнями, їх просто треба лікувати...” (чоловік, 20 років); “Лікувати їх треба, вони саме більше там тої зарази розносять, треба профілактику якусь проводити, щоб вони не розносили тої всьої фізи” (чоловік, 25 років); “... Їх лікувати, лапати, примусові якісь методи, щоб не розповсюджували хворіб...” (жінка, 24 роки); <u>гомофобна установка середнього рівня прояву проти приятелювання із ч-г:</u> “... Хіба шо знати з них, приятелювати з ними – ну його з підарами водитися...” (чоловік, 25 років); “Я би перестрашувала себе, я би не хотіла такого друга” (жінка, 30 років); <u>гомофобна установка середнього рівня прояву проти спілкування з ч-г:</u> “Я би з ним (геєм) переважно не общався, ... з такими людьми мені якось неприємно общатися, якщо вони виражають явно, що вони – гомосексуалісти ...</p>	<p>“... Вони ж теж люди і повинні десь збиратись” (жінка, 54 роки); “В нас суспільство демократичне, вони (ч-г) повинні мати право на зібрання, але воно повинно не заважати людям більшості” (чоловік, 44 роки); <u>позитивна установка середнього рівня прояву щодо можливості трудової діяльності та кар’єрного росту ч-г:</u> “На роботу взяв би, тому що розумні люди, незалежно від того, якої вони орієнтації, потрібні” (чоловік, 44 роки); “... Це – його особиста справа. Мене цікавить фахівець, а не його сексуальна орієнтація” (чоловік, 55 років); “Його життя є його життя, а робота є роботою, головне, щоб не страждала робота” (чоловік, 47 років); “Професійне до особистого не має ніякого відношення” (жінка, 37 років);</p>	<p><u>гомофобна установка середнього рівня прояву проти можливості політичної діяльності гомосексуальних чоловіків:</u> “Думаю, що президент-гомік – то було би просто смішно” (чоловік, 58 років); “Я до них відношуся негативно і тому не дуже хотів би, щоб головою Ради Міністрів чи президентом був гомосексуаліст” (чоловік, 71 рік); <u>індиферентність середнього рівня і сили прояву на свободу вибору гомосексуальним чоловіком способу та стилю життя:</u> “Тепер я вже стара і мені треба тільки спокою, а шо вони (ч-г) там роблять і як живуть, мене не цікавить” (жінка, 75 років);</p>
---	--	--

<p><i>мені просто презирство до їхньої мови, жестів...”</i> (чоловік, 20 років); гомофобна установка <u>середнього рівня прояву проти служіння</u> в армії ч-г: <i>“Не бажано їх до армійської служби допускати..., там би їм був як рай на землі: кругом одні пацани”</i> (чоловік, 25 років); гомофобна установка низької сили прояву <u>проти обіймання ч-г керівних посад</u>: <i>“Керівник повинен бути нормальної орієнтації, не повинен давати дурного прикладу підлеглим”</i> (жінка, 21 рік); <i>“Не треба нам голубих керівників з голубенькими мислями!”</i> (чоловік, 25 років).</p>	<p><u>позитивна установка</u> середньої сили прояву на політичну діяльність ч-г: <i>“Мені важливо наскільки серйозний професіонал, а гомосексуалізм – його особиста справа”</i> (чоловік, 55 років).</p>	<p><i>“В моєму оточенні гомеків нема..., чи є ті гоміки, чи їх нема, чим вони займаються – мені практично однаково”</i> (чоловік, 58 років).</p>
--	--	--

Отже, дівчата молодого віку характеризуються високим рівнем стереотипованості, переважають стереотипи негативного характеру. Установки найбільшою мірою гомофобні. Для молоді явище ЧГ – це не злочин; деякою мірою, це хвороба та збочення. Про ЧГ як гріх згадок майже немає. Молодь не інтерпретує згадане явище як альтернативну сексуальну орієнтацію. Що стосується осіб середнього віку, то вони, порівняно із молоддю, доволі толерантно ставляться до ч-г. Особи середнього віку характеризуються середнім рівнем стереотипованості, проте переважають стереотипи негативного характеру. Гомофобних установок щодо життєдіяльності ч-г в середовищі осіб середнього віку виявлено порівняно менше, ніж у молоді. Треба констатувати присутність низки позитивних установок. Для респондентів середнього віку чоловіча ЧГ – це не злочин; деякою мірою гріх; певною мірою хвороба і доволі великою мірою – альтернативна сексуальна орієнтація.

Респонденти старшого віку доволі нетерпимо ставляться до ч-г. В їхньому середовищі виявлено низку негативних стереотипів, “нав’язаних” не стільки мас-медіа (що характерно великою мірою для молоді і меншою мірою особам середнього віку), скільки релігійною та партійною ідеологією. Виявлено численні гомофобні установки високого рівня і сили прояву. Для осіб старшого віку ЧГ великою мірою гріх, хвороба, збочення, злочин. Жоден з респондентів, опитаних нами, не дає ЧГ означення альтернативної статевої орієнтації. Така ситуація, на нашу думку, пов’язана із некомпетентністю, що зніційована браком чи повною відсутністю адекватної інформації, міцністю традиційного несприйняття людьми старшого віку інновацій у сексуальній сфері.

Вдалося виявити групові схожості, які полягають у такому: 1) початкову і сучасну інформацію про феномен ЧГ практично усі респонденти отримали із мас-медіа; 2) загалом у львів’ян існують такі стереотипи: а) ЧГ – це відхилення від сімейної норми; б) ч-г – це фемінні особи; в) ч-г відіграють одну із головних ролей у процесі розповсюдження хвороб, що передаються статевим шляхом. Крім того, для респондентів трьох категорій найбільшою мірою притаманна гомофобна установка високого рівня прояву, скерована проти одруження ч-г та всиновлення гомосексуальною парою дитини. В середовищі осіб трьох досліджуваних груп зафіксовано доволі високий рівень стереотипізованості стосовно гомосексуальних чоловіків, причому майже всі виявлені стереотипи відзначаються високим рівнем негативізму. Найбільше спільного в установках щодо ЧГ виявлено в середовищі молоді та осіб старшого віку. Високим рівнем нетерпимості відзначаються чоловіки трьох вікових категорій. Для них характерна велика емоційна напруга, цинічність і брутальність у ставленні до геїв. Це, з нашого погляду, пов’язано із тим, що, на їхню думку, гомосексуальність “принижує” гегемонну маскуліність. Натомість жінки у ставленні до чоловіків з альтернативною формою сексуальності є порівняно толерантнішими. У представників досліджуваних нами груп виявлено низку відмінностей: 1) різним є вік, у якому львів’яни вперше дізналися про явище чоловічої гомосексуальності. Найшвидше про згаданий феномен дізналася сучасна львівська молодь, незначною мірою пізніше – особи середнього віку та найпізніше львів’яни старшої вікової категорії; 2) альтернативною сексуальною орієнтацією ЧГ інтерпретують зазвичай особи середньовікової категорії, в той час як для осіб старшого віку притаманна думка про те, що чоловіча гомосексуальність – це гріх, хвороба, збочення і злочин. Молодь не дає ЧГ прямого означення злочину, хвороби чи гріха, але не інтерпретує це явище як альтернативну сексуальну орієнтацію; 3) молодь та респонденти старшого віку, порівняно з представниками середнього віку, у своїх установках щодо ч-г є більшою мірою жорстокими. Зауважимо, що позитивні установки щодо чоловіків з гомосексуальною формою сексуальності найбільшою мірою характерні для львів’ян середнього віку; 4) для представників середньої вікової групи, порівняно з молоддю, притаманний менший ступінь стереотипізованості. Ставлення до ч-г львів’ян середнього віку носить більш нейтральний та відособлений характер.

Отже, в пострадянському Львові спостерігається ослаблення соціальної напруги у стосунках між гетеро- та гомосексуальними частинами населення, між чоловіками та жінками з гетеросексуальною та чоловіками з альтернативною формами сексуальної орієнтації. Проте, як свідчить аналіз результатів опитування, проведеного автором, гомофобні установки ще повністю не знівелювалися і продовжують функціонувати в середовищі львів'ян трьох вікових категорій (щоправда, з різною силою прояву). Результати інтерв'ювання трьох статево-вікових груп вказують на те, що мешканцям Львова ще досить великою мірою притаманне стереотипне мислення стосовно ч-г. З нашого погляду, стереотипи стосовно чоловіків-гомосексуалістів великою мірою є наслідком діяльності ЗМІ, зокрема телебачення. Виняток становить старша генерація. В середовищі осіб старшого віку виявлені стереотипи, які найбільшою мірою “нав’язані” не мас-медіа (що великою мірою характерно для молоді і меншою мірою для осіб середнього віку), але актуальною релігійною та колишньою партійною ідеологією щодо сексуального життя людини. Щодо установок, то їх, на нашу думку, також ініціювала здебільшого радянська заідеологізована позиція стосовно сексуальної сфери, з одного боку, та церковна позиція – з іншого. Проте в сучасному соціумі спостерігається тенденція поступової втрати офіційними ідеологічними моделями радянських часів свого ключового значення. Трансформація суспільної системи та зміна статевої моралі в бік її послаблення ініціює незначне “потепління” у ставленні до альтернативних форм сексуальності. Проте, як показав аналіз, Львів продовжує залишатися доволі консервативним містом, яке характеризується високим рівнем релігійності. Особливо це спостерігається в середовищі респондентів старшої вікової групи. Релігійність великою мірою впливає на упереджене ставлення до альтернатив у сексуальній сфері. Відтак з великою долею ймовірності можна спрогнозувати, що з бігом часу соціальна напруга, пов’язана з чоловічою гомосексуальністю, у Львові буде незначно спадати за рахунок подолання “радянської спадщини” та розповсюдження процесів секуляризації, особливо у молодіжному середовищі. За умов же загострення епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні таким самим буде збільшення сили громадського осуду й несприйняття ЧГ усіма віковими категоріями і в обох гендерних частинах гетеросексуального населення.

1. Матеріали напівструктурованих інтерв'ю, проведених автором з 24 респондентами трьох статево-вікових груп – представниками населення міста Львова (2007–2008 рр.).

2. *Бжалава И.Т.* Установка и поведение. – Москва: Знание, 1968. – 47 с.

3. *Говорун Т.* Соціалізація статі та сексуальності. Монографія. – Тернопіль: Навчальна книга “Богдан”, 2001. – 320 с.

4. Краткий словарь по социологии / сост. Д. Гвишиани: – Киев: Издательство политической литературы Украины. 1989. – 478 с.

5. *Коннел Р.* На захист маскуліності / перекл. з англ. Босняк В., Сорокопуд Л. – Доступний на: <<http://www.ji.lviv.ua/n27texts/connell/htm>>

6. *Кон И.* Лики и маски однополой любви. Лунный свет на заре. – Москва: Астрель: АСТ, 2006. – 574 с.
7. *Кон И.* Междисциплинарные исследования. Социология. Психология. Сексология. Антропология. – Ростов н /Д: Феникс, 2006. – 605 с.
8. *Кон И.* Сексуальная культура в России. Клубничка на березке. – Москва: Абрис-Пресс, 2005. – 448 с.
9. *Лагетко В.* Гомофобія: Філософська методологія дослідження // Галицький лікарський вісник. – 2002. – №12. – С. 116–121.
10. *Москаленко В.* Соціальна психологія. Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
11. *Рогов Е.* Психология общения. – Москва: Гуманитар. изд. Центр “Владос”, 2005. – 335 с.
12. *Середа В.* Конструювання образу “іншого” та історичної ідентичності в Україні і Польщі: порівняльно-текстуальний аналіз шкільних підручників з історії // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Зб. наук. праць. – Харків: Видавн. центр Харківського націон. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2003. – С. 270–275.
13. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник. – К.: МАУП, 2005. – 560 с.
14. Соціологія: Навч. посібник / За ред. С.О. Макеєва. 2-ге вид. – Київ: Знання, 2003. – 455 с.
15. Социологический справочник / Сост. В.И. Волович. – Киев: Изд-во полит. лит-ры Украины, 1990. – 389 с.
16. *Черниш Н., Ровенчак О.* Основні поняття й положення соціокультурного підходу та специфіка застосування їх у соціології // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 1. – С. 37–103.
17. *Черниш Н., Ровенчак О.* Соціокультурний підхід у соціогуманітарних науках: обмін сенсами // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №4. – С. 93–103.
18. *Черниш Н.* Соціологія. Курс лекцій. – Львів: Кальварія, 2004. – 544 с.

MALE HOMOSEXUALITY THROUGH PRIZM OF STEREOTYPES AND ATTITUDES OF LVIV’S INHABITANTS (2007–2008)

O.R. Borachok

Ivan Franko National University of Lviv
oliaborachok@rambler.ru

The comparative analysis of stereotypes and attitudes towards male homosexuality among representatives of three sex-age groups of Lviv’s inhabitants (“youth”, “middle age”, “old age”) is accomplished in the frames of socio-cultural approach. The author gives definitions of the notions of “male homosexuality” and “homosexual man”. The conclusions present an overview of the dominant attitudes towards male homosexuality.

Key words: male homosexuality, homosexual man, stereotypes, attitudes, sex/age groups, comparative analysis, socio-cultural approach.

**МУЖСКАЯ ГОМОСЕКСУАЛЬНОСТЬ СКВОЗЬ ПРИЗМУ
СТЕРЕОТИПОВ И УСТАНОВОК ЖИТЕЛЕЙ ГОРОДА ЛЬВОВА
(2007–2008 гг.)**

О.Р. Борачок

*Львовский национальный университет им. И. Франко
oliaborachok@rambler.ru*

В статье в рамках социокультурного подхода осуществлен компаративный анализ стереотипов и установок относительно феномена мужской гомосексуальности, которые присутствуют в среде трех возрастно-половых групп населения города Львова (“молодежь”, “средний возраст”, “старший возраст”). Автор предлагает собственные дефиниции понятий “мужская гомосексуальность” и “мужчина-гомосексуал”, а также делает выводы и указывает на перспективы отношения к феномену мужской гомосексуальности.

Ключевые слова: мужская гомосексуальность, мужчина-гомосексуал, стереотипы, установки, возрастно-половые группы, компаративный анализ, социокультурный подход.

Стаття надійшла до редколегії 25.01.2009 р.

Прийнята до друку 15.04.2009 р.